

Handreiking Terugkeer na Corona

Versie 4.0

Aan deze handreiking werkten mee:

Jolien Siegers, psycholoog SWV POBV

Jeanet Vroom, onderwijskundige SWV POBV

Linda Foekens, zorgcoördinator Meerwaarde Barneveld

Janneke van Oostenbruggen-Scheffer, gedragswetenschapper CJG Veenendaal

Marinka Brandwijk, schoolmaatschappelijk werker CJG Barneveld

Jessin Ahalouch El Keriasti, gezinsbegeleider CJG Veenendaal

Marion Vooren, leerplichtambtenaar Veenendaal

Hetty van Breeschoten, ambulante begeleider SWV POBV

Gert van der Meer, ambulante begeleider SWV POBV

Anne van den Ouwelant, traumadeskundige Traumacompany

Inhoud

Inleiding	2
Deel 1: Algemene tips en handvatten	2
De startperiode	2
Algemeen.....	2
Docenten	3
Leerlingen	4
Ouders	6
Het vervolg	6
Deel 2: Specifieke doelgroepen.....	7
Leerlingen die opbloeien bij thuisonderwijs	7
Leerlingen met sociaal-emotionele problematiek	8
Getraumatiseerde/kwetsbare leerlingen.....	10
Leerlingen die niet naar school komen na opening	12
Nieuwkomers	13
Leerlingen die volgend schooljaar starten in de brugklas.....	13
Bijlage 1	15

*'Als je tuiniert en de sla wil niet groeien,
dan scheld je die niet uit en je gaat er ook niet aan trekken.
Je besteedt aandacht aan de aarde,
de voedingsstoffen en de omgeving waar de sla in moet groeien.
Je vult tekorten aan en neutraliseert wat giftig is'*

Thich Nhat Hanh

Inleiding

In deze handreiking worden praktische handvatten aangereikt die V(S)O scholen kunnen gebruiken wanneer ze weer (gefaseerd) open gaan zodra de maatregelen t.a.v. de corona-crisis versoepeld worden. In de werkgroep 'Terugkeer na Corona', georganiseerd door het Samenwerkingsverband POBV (SWV), wordt nagedacht over deze terugkeer. In de werkgroep zijn verschillende disciplines vertegenwoordigd: een zorgcoördinator, een ambulante begeleider, een gezinsbegeleider van het CJG, een schoolmaatschappelijk werker van het CJG, een gedragsdeskundige van het CJG, een onderwijskundige van het SWV en een psycholoog van het SWV. Allen zijn werkzaam in de regio Barneveld-Veenendaal.

De praktische handreiking zal zowel algemene aanwijzingen als specifieke tips per doelgroep behandelen. In dit eerste deel zullen de algemene aanwijzingen behandeld worden. De werkgroep clustert de specifieke doelgroepen en is bezig met de uitwerking van tips en adviezen voor de terugkeer bij deze doelgroepen. Een deel van de uitwerking hiervan staat ook al in deze handreiking (versie 2.0). In de loop van de komende periode worden de uitwerkingen van de verdere doelgroepen aan de handreiking toegevoegd.

Deel 1: Algemene tips en handvatten

De startperiode

Algemeen

De terugkeer naar school zal door personeel en leerlingen verschillend ervaren worden. Ook de ervaringen tijdens het noodgedwongen thuiszitten zullen verschillend zijn. Uitgangspunt is om, naast de specifieke doelgroepen die later uitgewerkt worden, de terugkeer zoveel mogelijk te normaliseren, zonder te bagatelliseren. Er moet een nieuw evenwicht gevonden worden waarbij zowel de negatieve ervaringen als positieve ervaringen een plek mogen krijgen. Tegelijkertijd kan en mag de eerste dag naar school ook gevierd worden, denk hierbij aan een lekker stuk taart bij de koffie of een speciaal ontbijt met de mentorklas etc.

Docenten

Het is belangrijk om op te starten met het personeel van school. Per team kan er gekeken worden naar bijpassende activiteiten met vragen als: Hoe is/was deze periode voor jou? Wat heeft deze periode je gekost en wat heeft het je gebracht? En wat heeft jou staande gehouden in deze tijd. Op deze manier krijg je waardevolle informatie hoe stressvol deze periode voor een ander geweest is. Er ontstaat hierdoor een nieuwe gezamenlijkheid en een gezamenlijk vertrekpunt. Daarnaast is het ook goed om samen - ondanks wellicht verschillende ervaringen, belevingen en meningen over Corona en de huidige maatregelen - weer een helder gezamenlijk doel voor ogen te hebben, bijv. dat de school een plek is waar kinderen zich in veiligheid kunnen ontwikkelen, en daarop afgestemd maatregelen op te stellen voor binnen de school.

Vanuit dit gezamenlijk vertrekpunt kan de begeleiding van de leerlingen opgestart worden. Wij denken dat het verstandig is om de eerste schooldag met alleen het personeel van de school te beginnen en de tweede dag de leerlingen te laten komen. Het is verstandig om structureel aandacht te geven aan deze zelfzorg voor de docenten vanuit de wetenschap dat je alleen maar goed voor anderen kunt zorgen als je eerst en vooral goed voor jezelf kunt zorgen. Niet alleen vanuit het team, maar ook vanuit de directie zou hier tijd, aandacht en zorg aan besteed mogen worden, dit kan bijv. ook door ontspanningsoefeningen of andere manieren van beweging en ontspanning aan te bieden vanuit school voor de docenten.

Richt je, in deze eerste periode, vooral op het welbevinden van elkaar en van de leerlingen en het terugbrengen van een nieuw evenwicht.

Verschillen in kennisniveau

Leerlingen komen gedifferentieerd terug, de ene leerling zal thuis meer hebben kunnen leren dan de andere leerling. De leerlingen hebben elk in een verschillende thuissituatie gezeten met elk hun persoonlijk verhaal. En de leerlingen hebben ieder ook hun eigen leerervaringen: sommige kinderen zijn misschien veel meer de natuur ingegaan, hebben via beeldbellen veel meer sociaal contact gehad dan eerder of zijn zich gaan verdiepen in een bepaalde hobby, sport, religie of kunst. Geef ook aandacht aan en (h)erkenning voor deze evt. nieuwe vaardigheden die de leerlingen hebben ontwikkeld.

De lessen van docenten zullen in eerste instantie dan ook gedifferentieerd aangeboden moeten worden. Het is belangrijk dat docenten hier rekening mee houden. Let hierbij ook op de overgang van onder- naar bovenbouw, met name de (pré)-examenklassen zijn een punt van aandacht. Doe de leerlingen niet tekort die wel heel veel gewerkt hebben thuis! Het is belangrijk dat dit harde leren erkend wordt. Er zal voor een deel van de leerlingen behoefte zijn om lesstof te herhalen. Ook hier geldt dat differentiëren belangrijk is en dat men ook hierin tegemoet moet komen aan leerlingen die heel hard gewerkt hebben en voor wie de lesstof niet meer nieuw is.

Wees er als school en docent alert op dat men niet direct in de eerste week heel hard van stapel loopt vanuit de behoefte achterstanden weg te werken. Neem de tijd en doe vooral rustig aan. Het belangrijkste is dat eerst evt. stress mag zakken. Dat kan stress zijn over wat er allemaal is gebeurd in de afgelopen weken, maar ook stress over alle nieuwe gebeurtenissen nu, over evt. besmet raken met Corona nu school weer opengaat, onduidelijkheid over wel/niet elkaar een knuffel kunnen geven, nieuwe omgangsvormen etc. Pas wanneer de stress is gezakt en er rust is op school, dán kunnen de leerlingen zich goed ontwikkelen en leren. Geef dus vooral ook de tijd om ervaringen en

emoties een plekje te geven, en geef (h)erkenning voor wat er allemaal is gebeurd en hoe verschillend dit door iedereen ervaren is / kan worden, ook vanuit verschillende religieuze en culturele achtergronden.

Denk met de teams na over wat er aan toetsen/opdrachten geschrapt kan worden zonder de lesstof tekort te doen. Kijk kritisch naar verschillende opdrachten, kunnen deze op een andere (minder tijdrovende manier) ingevuld worden? Denk ook na over de hoeveelheid toetsen en stem af met de verschillende teams/secties wat haalbaar is voor de leerlingen. Vanuit goede afspraken hierover komt ruimte vrij voor leerlingen om te werken aan eventuele achterstanden en, waar nodig, het herhalen van de lesstof van de afgelopen periode. Hou er rekening mee dat sommige leerlingen de tijd hard nodig hebben om deze opgelopen achterstanden weg te werken. Per leerling kan een maatwerk programma gemaakt worden. De inzet van ambulant begeleiders (AB-ers) kan hierbij zinvol zijn.

Hervatten van het schoolritme

Voor zowel personeel als leerlingen zal het wennen zijn om weer terug te keren naar het normale schoolritme. Veel leerlingen moeten weer wennen aan het vroege opstaan, de drukte en de veelheid van prikkels die het samenzijn op school en in de klas met zich meebrengt. Daarbij zijn ze gewend geraakt om hun schoolwerk op hun eigen manier en op hun eigen tijd en in hun eigen tempo te doen, zonder al te veel op de vingers te worden gekeken. Bij een groep leerlingen zal mogelijk ook de lichamelijke conditie verminderd zijn. Ze hebben immers een hele periode niet meer van en naar school hoeven fietsen en hebben in de achterliggende periode niet meer kunnen deelnemen aan het sportverenigingsleven of de sportschool kunnen bezoeken. Je zou hier het lesprogramma op kunnen aanpassen de activiteiten af te wisselen: naast cognitief werk, juist ook de leerlingen regelmatig(er) in beweging brengen (zingen, dansen, sporten, kleine bewegingsspelletjes) en ontspanningsoefeningetjes tussendoor laten doen (ademhalingsoefeningen etc.). Dit werkt stressverlagend. Trauma Company i.s.m. Jongeren Company deelt verschillende trauma-sensitieve oefeningen op o.a. LinkedIn die je kan toepassen in de klas.

Sommige leerlingen hebben thuis beter gefunctioneerd dan op school of hadden voor de coronacrisis ook al moeite om naar school te komen. Wees alert op deze leerlingen en denk na over een opbouwprogramma. Zet AB-ers in om hier een maatwerkprogramma van te maken.

Leerlingen

Het is belangrijk dat leerlingen op hun eerste schooldag kunnen starten in de mentorles. In de eerste week kan het handig zijn zelfs elke dag te starten met een mentorles. De belevenissen en ervaringen van leerlingen over de afgelopen periode zullen verschillend zijn. Het is belangrijk oog te hebben voor deze verschillen. Voor sommige leerlingen is de corona-crisis een heftige periode geweest. Ze hebben een bekende verloren, ouders zijn hun baan kwijt geraakt, de thuissituatie was onveilig of ze hebben te maken gehad met verschillende psychische problematiek. In deze les is er ruimte om ervaringen van de afgelopen tijd uit te wisselen. Er is ruimte voor positieve en negatieve kanten van het thuiszitten van de afgelopen periode. In de mentorles kunnen de volgende dingen besproken worden: Wat was leuk en wil je vasthouden van de periode van het thuiszitten? Wat heb je geleerd? Wat wil je zo snel mogelijk loslaten? Mogelijk kan men ook creatieve opdrachten geven, om even “uit het hoofd” te gaan en aan de hand van “een andere taal” bezig te zijn met de afgelopen tijd en

ieders (subjectieve) ervaringen. In bijlage 1 staan een aantal uitgewerkte creatieve opdrachten die met de klas gedaan kunnen worden.

Wereldbeeld

Het wereldbeeld kan bij de leerling veranderd zijn, net als het vertrouwen in de toekomst. Het kan goed zijn om met leerlingen te spreken over zaken waar geen invloed op uit geoefend kan worden en zaken waar je wel invloed op uit kan oefenen (de cirkel van invloed van Covey). De (economische en sociale) gevolgen van de coronacrisis liggen buiten onze invloedssfeer. Binnen onze invloedssfeer ligt de manier waarop we met deze onzekerheden omgaan, wat onze houding is en hoe we ons leven weer oppakken tijdens/na de coronacrisis. Door dit te benoemen krijgt de leerling weer controle over zijn eigen proces.

De reguliere lessen kunnen gestart worden, vergelijkbaar met het opstarten na een lange zomervakantie. Er is even aandacht voor het bijzondere karakter van de eerste les, en voor groepsvorming en afspraken. Daarna mag ook het lesprogramma weer aandacht krijgen. Gedurende de mentorles kan er langere tijd meer aandacht besteed worden aan de persoonlijke gevolgen van de corona-crisis. Wees hierbij alert op verschillen tussen leerlingen. De ene leerling zal hier mee behoefte aan hebben dan de andere.

Ook hier geldt dat de eerste schooldag gevierd mag worden, misschien valt er met de klas een leuke, passende (volgens de dan geldende maatregelen) activiteit te bedenken.

Structuur

Voor veel leerlingen geldt dat structuur belangrijk is. Het is fijn voor ze om te weten hoe de eerste schoolweek of eerste periode er uit komt te zien en hoe de sociale omgangsvormen en bijbehorende maatregelen binnen en buiten de school (ook op het schoolplein) gaan zijn. Ook is het fijn als de leerlingen al hun vragen kunnen stellen en daar zo veel mogelijk antwoorden op krijgen. Het is belangrijk dat school duidelijkheid geeft over wanneer er weer getoetst gaat worden en op welke manier de lesstof tijdens de periode van thuiszitten afgesloten gaat worden. Een weekschema kan verhelderd (en rustgevend) werken.

Doorpraten

Voor leerlingen die behoefte hebben om door te praten over hun ervaringen in de afgelopen periode zou er een lokaal ingericht kunnen worden of een ander moment afgesproken kunnen worden waar ze de mogelijkheid hebben om hun hart te luchten. Ook na verloop van tijd kan deze behoefte alsnog ontstaan. Het is belangrijk om hier alert op te zijn. Zorg dat de leerlingen ook 1-op-1 hun verhaal, hun zorgen of problemen aan de mentor kunnen vertellen, bijv. door er vaste momenten voor vrij te houden in de agenda, wellicht in de eerste paar weken méér dan anders. Bedenk (evt. samen met de leerlingen) hoe zij het aan kunnen geven wanneer ze 1-op-1 met de mentor in gesprek willen en hoe de mentor hier dan invulling aan kan geven.

Weet dat jij als mentor en docent cruciaal kan zijn in het ondersteunen van de leerlingen. De docent kan de stress bij de leerlingen doen afnemen, "simpelweg" door er voor ze te zijn en ze een luisterend oor te bieden. Als de docent rustig, betrouwbaar en veilig is, en (h)erkenning geeft aan de leerling, kan dit grote invloed hebben in de afname van stress en dus de ondersteuning van de leerling.

In de komende periode is het belangrijk dat docenten oog en oor blijven houden voor de leerlingen en alert zijn op zorgelijke signalen, ook na verloop van tijd blijft dit belangrijk. Deel de zorgen met het zorgteam/ondersteuningsteam van school. Het CJG kan meedenken over wat er nodig is per kind en vanuit het schoolmaatschappelijk werk (SMW) en de AB kunnen maatwerktrajecten opgestart worden.

Op onderstaande sites zijn ook informatie en tips te vinden over het sociaal emotionele welzijn van de leerlingen en de groepsvorming in deze periode van terugkeer.

<https://nivoz.nl/nl/wat-doen-we-als-de-kinderen-weer-naar-school-mogen>

<https://www.lbbo.nl/wp-content/uploads/2020/05/LBBO-speciale-editie-mei-2020-Terug-naar-de-groep.pdf>

<https://www.uitgeverijpica.nl/images/stories/Diversen/Groepsvorming.Van.Overveld.Siebers.pdf>

Ouders

Het is belangrijk dat de mentoren in deze periode nauw contact onderhouden met ouders en dat de communicatie over hoe het nu gaat met hun kind zorgvuldig gebeurt. Ook zullen ouders vragen of onduidelijkheden hebben over wat er van hun kind verlangd wordt tijdens deze terugkeer. Welke toetsen komen er nog, wat moet er bijgewerkt of ingehaald worden en gaat mijn kind nu wel of niet over. Mentoren kunnen op korte termijn na de start een belronde plannen met ouders. Evt. via beeld-bellen, zodat de mentor meteen ook de ouder(s) kan zien. Dat kan soms nog wat meer informatie geven: zien ze er bijv. moe en gespannen uit of juist ontspannen en rustig. Als mentor is het belangrijk om daarbij niet alleen te letten op schoolse zaken, maar ook op het sociaal emotioneel welbevinden van de leerling (op school en thuis). Bij zorgelijke signalen is het belangrijk dat het zorgteam/ondersteuningsteam van school ingeschakeld wordt. Ook bij eventuele maatwerktrajecten geldt dat het contact met ouders zorgvuldig moet worden onderhouden.

Ook het welzijn van ouders kan in deze periode onder druk gestaan hebben om verschillende redenen. Dit kan uiteraard ook van grote invloed zijn op het welzijn van de leerling zelf. Wees in contacten met ouders er ook alert op wat hun eigen ondersteuningsbehoefte kan zijn. Vraag ook aan de ouder(s) – net als aan de docenten en de leerlingen - hoe deze afgelopen periode voor hen is geweest: uit hun antwoord kun je weer veel informatie halen. En geef ook hen, net als de leerlingen en docenten, (h)erkenning. Als ouders zich veilig voelen bij de mentor, verbetert dat de samenwerking tussen mentor en ouders. Via het CJG kan ook meegedacht worden over een geschikte ondersteuningsroute voor de ouder zelf. Op de website van het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) staat veel informatie voor ouders en worden veel praktische handvatten aangereikt:

<https://www.nji.nl/coronavirus>.

Het vervolg

Na verloop van tijd zal het merendeel van de leerlingen zich aangepast hebben aan 'het nieuwe normaal' en functioneren ze als vanouds. Voor een aantal leerlingen zal dit langer duren. Voor deze leerlingen geldt weer dat maatwerktrajecten aan kunnen sluiten bij de ontwikkeling van de leerling. Bij sommige leerlingen zal het nodig zijn de eerdere gestarte maatwerktrajecten te verlengen.

Binnen de mentorlessen kan er na 6 weken, 3 maanden en 6 maanden opnieuw stilgestaan worden bij de corona-crisis en de gevolgen hiervan. Dit zijn vaste, nieuwe ijkmomenten.

Voor leerlingen in de pré- examen klassen geldt dat de effecten van dit jaar nog verwerkt moeten worden in de PTA's voor de volgende jaren. De VO-raad heeft een handreiking opgesteld hoe de PTA's van de leerlingen in deze klassen aan te passen: <https://www.vo-raad.nl/nieuws/handreiking-aanpassing-pta-en-examenreglement-voor-leerlingen-in-voorexamenjaren-beschikbaar>

Vanuit de overheid is er een subsidieregeling voor V(S)O scholen in het leven geroepen om als school extra ondersteuning te bieden aan leerlingen die dit, door de gevolgen van de coronacrisis, nodig hebben. Op de website van de Rijksoverheid staat meer informatie.

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/financiering-onderwijs/extra-geld-onderwijs-door-coronacrisis>

Deel 2: Specifieke doelgroepen

Leerlingen die opbloeien bij thuisonderwijs

Een specifieke doelgroep leerlingen om in de gaten te houden bij het hervatten van het onderwijs, is de groep leerlingen met wie het heel goed gaat thuis. Er is een groep leerlingen die enorm is opgeknapt door alle mogelijkheden om thuis onderwijs te volgen. Ze hebben hun onderwijsproces (opnieuw) opgepakt en / of behalen ineens heel goede resultaten.

Denk bij deze groep leerlingen o.a. aan hoogbegaafde leerlingen, leerlingen met ASS, leerlingen met angsten, langdurig zieke leerlingen en langdurig thuiszitters.

Het is lastig om voor deze groep leerlingen algemene adviezen te geven. Het lijkt zeker niet helpend voor deze leerlingen om weer over te gaan tot de orde van de dag en te verwachten dat ze nu blijvend aangehaakt zijn. Er bestaat een risico dat zij (opnieuw) uitvallen, *juist* door zich weer te moeten voegen in het welbekende onderwijssysteem, dat minder goed bij hen paste.

De mentor of ambulant begeleider kan met deze leerlingen een gesprek aangaan over de factoren die heel helpend waren de afgelopen periode. Ook deze leerlingen hebben dezelfde (h)erkenning van de docent nodig. (H)erkenning voor wat er in de afgelopen periode heel positief en goed is gegaan, maar ook (h)erkenning voor mogelijke spanning, stress, verdriet of onrust door alle veranderingen die er nu zijn. Denk hierbij aan vragen als

- Wat vond jij prettig aan het thuiswerken? / Wat maakte dat jij zo goed thuis hebt kunnen werken in deze periode?
- Wat wil je de komende tijd behouden van de positieve aspecten die je nu noemt?
- Als in de vorige vraag ook in de praktijk lastig realiseerbare aspecten genoemd worden) Wat denk je dat haalbaar is in de afstemming tussen jou en school?
- Welke mogelijkheden om aan schoolwerk te werken heb je nu ontdekt? Zijn deze mogelijkheden nieuw of waren deze er al?
- Bij welke vakken merkte je dat je écht onderwijs *op school* nodig hebt?
- Bij welke vakken had je de samenwerking met andere leerlingen echt nodig?
- Welke ondersteuning heb je van school nodig om goed te kunnen leren? Hierbij enkele voorbeelden noemen want een leerling weet hier bijna nooit antwoord op omdat hij niet

goed weet wat hij mag verlangen van school. Dus bv. aanvullen met : Denk bijvoorbeeld aan regelmatig een afspraak met je mentor/ab-er om je welbevinden op school te bespreken of; 1 keer in de week samen doornemen wat het huiswerk is en een overzicht maken, of; een werkstuk helemaal op je eigen manier mogen aanpakken.

Meestal zal, afhankelijk van de individuele leerling, de oplossing liggen in 'maatwerk'. Denk hierbij aan deels onderwijs thuis, deels les op school. Betrek de leerling in het maatwerk. Hoe meer de leerling het gevoel heeft controle te krijgen/houden, hoe beter dit is voor de leerling. Er is vaak meer mogelijk dan scholen denken. Via onderstaande links worden de regels en ruimte uitgelegd:

- <https://www.vo-raad.nl/artikelen/maatwerk-schema>
- <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/onderwijstijd/documenten/publicaties/2018/09/24/stroomschema-afwijking-van-het-jaarlijks-minimum-urenaantal>
- <https://www.vo-raad.nl/nieuws/handreiking-bevorderingsbeleid-in-2019-2020-beschikbaar>

Onderwijs gaat niet alleen om het leren van lesstof, maar zeker ook om het leren omgaan met anderen die je nog niet zo goed kent, het leren omgaan met ontwikkelingsgelijken en het leren omgaan met niet-ontwikkelingsgelijken. Aandacht voor het sociaal-emotionele aspect en het voorkomen van sociaal isolement spelen een belangrijke rol bij het opstellen van een maatwerk-plan. En uiteraard zijn er per leerling verschillen in behoeften en mogelijkheden. Maatwerk betekent dat daar rekening mee gehouden wordt!

Praktische oplossingen kunnen gezocht worden in:

- Op afstand bijwonen van een instructie. Platforms als MS Teams kunnen hier ook na Corona-tijd voor gebruikt worden.
- Eisen aan aanwezigheid bijstellen / versoepelen met de nadruk op aanwezigheid bij lessen waarvoor de leerling instructie *nodig* heeft, practica, mentorlessen, creatieve vakken etc
- Extra begeleiding in leren leren en het nemen van regie op het leerproces.

Belangrijk hierbij is aandacht voor hoe je de band tussen de andere leerlingen en deze leerlingen kunt stimuleren, bijv. door ze creatieve opdrachten met en voor elkaar te laten maken (dat kan ook online of deels thuis en deels op school gemaakt worden).

Leerlingen met sociaal-emotionele problematiek

Zoals reeds eerder genoemd zijn de ervaringen van leerlingen heel verschillend in deze periode. Sommige leerlingen zijn veerkrachtig en hebben hun draai gevonden. Andere leerlingen ervaren meer stress, persoonlijke klachten of onrust in de thuissituatie. Het grootste deel van de leerlingen zal, na terugkeer op school, snel weer gewend zijn aan het schoolritme, huiswerk en omgang met medeleerlingen. Het onderstaande gedeelte is vooral gericht op die leerlingen die meer zorg nodig hebben. Of bij wie in de loop van de maanden zorgen ontstaan (zijn).

Signaleringsmogelijkheden van mentoren en zorgcoördinatoren

Iedereen gaat anders om met de omstandigheden die op zijn/haar pad komen. Het kan zijn dat leerlingen terugkomen en last hebben of krijgen van sociaal-emotionele problemen of stress. De

signalen hiervan kunnen heel divers zijn en gerapporteerd worden door de leerling zelf, ouders, collega's of klasgenoten. Signalen waar mentoren alert op kunnen zijn, zijn bijvoorbeeld signalen in denken (bijv. snel afgeleid zijn, niet kunnen concentreren), emoties (bijv. moeite met ontspannen, angsten, sombere gevoelens), gedrag (bijv. sneller boos, teruggetrokken), fysiek (bijv. vermoeidheidsklachten, gespannen, lichamelijke klachten) of handelen (bijv. dwanghandelingen). Deze signalen kunnen direct zichtbaar zijn na terugkomst op school, maar ook na langere tijd.

Wanneer er zorgen zijn, is het belangrijk om hier transparant over te communiceren met de betreffende leerling. Ga het gesprek aan met de leerling, waarbij jij zelf zo neutraal en stabiel mogelijk blijft. Indien de volwassene zelf veel stress ervaart als gevolg van werk, corona-crisis of privésituatie, dan is het wenselijk om een andere vertrouwenspersoon het gesprek met de leerling te laten voeren bijvoorbeeld, mentor, andere docent of schoolmaatschappelijk werk.

Tips voor een gesprek met de leerling

- Neem de leerling apart, zodat hij/zij vrijuit kan praten, zonder zich te hoeven verhouden op leeftijdgenoten
- Wees duidelijk over het waarom van het gesprek en wat je met de informatie uit het gesprek gaat doen. Beloof nooit dat je alles geheim zult houden wat de leerling je vertelt. Het brengt je in een lastig parket als de leerling je iets vertelt wat je niet voor je kan houden. Je kunt de leerling wel toezeggen dat je niets doet zonder het eerst met hem/haar besproken te hebben.
- Praat met en niet tegen de leerling. Met andere woorden stel vooral vragen en wees zelf niet teveel aan het woord.
- Om informatie te krijgen helpt het om open vragen te stellen en vraag ook door op wat de leerling je vertelt.
- Geef ruimte aan stiltes en ga deze niet volpraten.
- Richt je op de behoefte van de leerling, wat heeft hij/zij nodig.

Wanneer je denkt dat de leerling gebaat is bij meer ondersteuning, bespreek dit dan intern. Met wie je dit doet (teamleider, leerlingbegeleider, zorgcoördinator) is afhankelijk van hoe de zorgstructuur op jouw school geregeld is. De zorgcoördinator op jouw school zal op de hoogte zijn van de mogelijkheden van ondersteuning voor een leerling op school (SMW, ambulante begeleiding, etc) en ook buiten school (gezinsondersteuning, ggz, etc) en hoe deze ondersteuning geregeld kan worden.

Wanneer je zorgen hebt over een leerling is het belangrijk om zo snel mogelijk ook de ouders van de leerling te betrekken. Zij zijn tenslotte de eerst verantwoordelijken voor hun kind. Vervolgstappen voor ondersteuning dienen in overleg en met goedkeuring van ouders ingezet te worden.

Leerlingen die meer structuur nodig hebben (bijvoorbeeld leerlingen met autisme, gedragsproblemen, etc.)

Deze leerlingen zijn reeds in beeld bij mentoren en zorgcoördinatoren, omdat deze leerlingen voorafgaand aan de Corona-crisis al extra ondersteuningsbehoeften hadden. Voorafgaand aan de start van de scholen is het wenselijk om met hen en hun ouders contact op te nemen, zodat de overgang van thuisonderwijs naar de schoolsetting soepeler verloopt. Maatwerk is hierbij een belangrijk sleutelwoord, waarbij met de betreffende leerling besproken wordt hoe de komende tijd

eruit gaat zien, bijvoorbeeld in een dag/weekschema (=schemen van duidelijkheid). Bouw een vast moment in met een contactpersoon van school, zodat je kan blijven monitoren hoe het gaat

Indien er een zorgaanbieder of het CJG reeds betrokken is, is het handig om contact te leggen met de behandelaar van leerling, zodat zoveel mogelijk één lijn gevolgd kan worden, waar de leerling van profiteert. Sommige leerlingen zullen gebaat zijn bij een rustige opbouw van de schooldagen (ipv gelijk fulltime in de klas met medeleerlingen, waarin zij veel extra prikkels zullen krijgen). Maak in overleg met ouders/leerling en eventuele behandelaar een opbouwschema en afspraken hoe de uren die niet op school of op een andere plek binnen de school doorgebracht worden eruit zien.

Voor leerlingen die te maken hebben gehad met rouw/trauma/stressvolle situaties/overbelasting/ouders met psychische problemen/etc.

De afgelopen periode is het onderwijs gewoon doorgedaan, terwijl veel leerlingen van alles meegemaakt hebben in de thuissituatie. Waar de ene leerling fluitend door deze weken gegaan is en goed kan omgaan met de werkdruk en zelfstandigheid, zullen anderen veel stress ervaren als gevolg van hoeveelheid schoolwerk, zorgen om ouders en andere belangrijke personen of te maken hebben gehad met rouw/verlies/financiële zorgen/etc. Sommige situaties zullen reeds bekend zijn bij zorgcoördinatoren en mentor, maar het kan ook dat andere signalen onderbelicht zijn.

Belangrijke aandachtspunten voor betrokken volwassenen:

- Deel de informatie met de zorgcoördinator en laat deze contact opnemen met CJG (indien er nog geen signalen bekend zijn bij hulpverlenersinstanties)
- Algemeen: erken het verdriet, sluit aan bij de leerling, wat heeft hij/zij nodig.
- Maak afspraken over een vaste contactpersoon op school waar mogelijkheid is tot vinden van luisterend oor.

Handige websites

We verwijzen u graag naar de website van het CJG Veenendaal www.cjgveenendaal.nl en www.cjgbarneveld.nl. Hierop staat veel informatie over hoe mensen zich kunnen melden met hun hulpvraag telefonisch of via een mail. Er zal dan altijd contact opgenomen worden. Op de site van het CJG staat nu ook specifieke informatie wanneer het gaat over bijvoorbeeld rouw in coronatijd, scheiding en omgangsregelingen tijdens corona.

<https://www.psynip.nl/actueel/nieuws/2020/de-scholen-weer-open-handreiking-van-schoolpsychologen/>

<https://www.autisme.nl/>

<https://www.trimbos.nl/kennis/corona/jeugd-en-het-nieuwe-coronavirus/ondersteuning-kopp-kov-professionals-kinderen-ouders-en-naasten>

<https://www.movisie.nl/artikel/wat-kun-je-sociaal-professional-doen-tegen-huiselijk-geweld-tijdens-corona>

<https://www.omgaan-met-verlies.nl/corona>

Getraumatiseerde/kwetsbare leerlingen

Een andere specifieke doelgroep om extra in de gaten te houden zijn de (mogelijk) getraumatiseerde of kwetsbare leerlingen als gevolg van eerdere traumatische ervaringen of actuele onveiligheid

(waaronder oorlog, huiselijk geweld, seksueel misbruik, pesten, ouders met een verslaving of psychische problemen, ouders met financiële problemen of (v)chtscheiding) alsmede de leerlingen voor wie de Corona-crisis mogelijk traumatisch is (geweest).

Alarmbel

Heftige ervaringen (let op: het is subjectief wat iemand wel/niet als heftig ervaart) zorgen ervoor dat er een alarmbel in de hersenen gaat rinkelen. Zo lang die heftige ervaring voortduurt of zo lang er gevaar, stress of dreiging is, blijft die alarmbel rinkelen. En soms blijft die bel ook rinkelen als het gevaar er niet meer is. Zo lang deze alarmbel rinkelt, kan een leerling zich niet goed ontwikkelen. Er kan dan een achterstand ontstaan in de ontwikkeling van de executieve functies en emotie-regulatie, het geheugen kan gebrekkig functioneren, de taal kan zich gebrekkig ontwikkelen en er kunnen sterke (onbewuste) negatieve overtuigingen over zichzelf en anderen vast komen te zitten in de leerling. Schoolresultaten kunnen (ineens) slecht worden en er kunnen gedragsproblemen ontstaan.

Juist voor deze leerlingen is het zo ontzettend belangrijk dat de docent rustig, veilig en betrouwbaar is en blijft, en dat de docent de tijd neemt voor hen. Ga de verbinding met deze leerlingen aan, omdat zij vanuit jouw rust en betrokkenheid weer veiligheid kunnen ervaren en hun alarmbelletje kan gaan ophouden met rinkelen. Verdere tips om het alarmbelletje rustiger te maken:

- Geef deze leerlingen zo veel als mogelijk (het gevoel van) controle terug, bijv. door ze keuzes te laten maken i.p.v. dingen over hen te beslissen.
- Zorg voor voorspelbaarheid en structuur binnen de dag en binnen de lessen.
- Creëer veiligheid en rust, en geef jezelf als docent maar ook de leerling de tijd.
- Probeer je non-verbale houding rustig te houden: een rustige stem, zachte gezichtsuitdrukking, rustige gebaren, etc.

Probeer daarenboven positieve ervaringen op te doen samen met de leerling, zodat de sterke negatieve overtuigingen langzaam wellicht “overschreven” kunnen worden met positieve(re) overtuigingen.

Rust en veiligheid

Alle gedrag van getraumatiseerde kinderen en jongeren heeft een goede reden en is ontstaan vanuit zelfbescherming en overleving. Richt je niet te veel op het (corrigeren van) gedrag, maar zet vooral in op het creëren van rust en veiligheid voor de leerling. Lukt het je daarenboven, evt. met de hulp van een trauma-sensitieve coach, om ónder het gedrag van de leerling te kijken en te ontdekken wat daar aan overtuigingen, gevoelens en gedachten zitten, dan zul je de leerling beter begrijpen en kun je vanuit rust en geduld op hem/haar reageren en aansluiten. Kinderen en jongeren kunnen zich alleen ontwikkelen in (fysieke en psychische) veiligheid. En op school kunnen leerlingen zich pas veilig voelen als ze zich in de relatie met de docent veilig voelen. Daar is (veel) tijd en rust voor nodig en dit vraagt om een trauma-sensitieve houding vanuit de docent.

Extra begeleiding

Zet bij die leerlingen, bij wie je het idee hebt dat het alarmbelletje maar blijft rinkelen en/of die je anderszins opvallen qua gedrag (agressief, vermijdend, teruggetrokken, onbereikbaar, dwangmatig,

depressief), zo snel mogelijk trauma-sensitieve begeleiding in, zodat zij zowel op school als thuis de juiste begeleiding krijgen en een mogelijke doorverwijzing voor trauma-behandeling.

Kijk voor meer informatie over trauma-sensitieve coaches op www.jongeren-company.nl. Meer informatie over Trainingen Trauma-Sensitieve Ondersteuning in het Onderwijs alsmede Workshops TRE (Tension Releasing Exercises) is te vinden op www.trauma-company.nl en https://www.swvrijnengeldersevallei.nl/uploads/200421_Brochure_deskundigheidsbevordering_.pdf Kijk voor verdere tips over lesgeven in tijdens van stress en trauma-sensitieve mindfulness-, yoga- en ontspanningsoefeningen op http://leonycoppens.nl/wp-content/uploads/2020/04/Whitepaper_Varen-op-veerkracht-def2-11.pdf

Leerlingen die niet naar school komen na opening

Het kan zijn dat er signalen bereiken dat er ouders zijn, die hun kinderen zullen thuishouden uit angst voor besmettingsgevaar met COVID-19 voor één van de leden binnen het huishouden. Dit omdat er weliswaar wetenschappelijk onderbouwde aanwijzingen zijn dat verspreiding door kinderen niet aannemelijk is, maar harde bewijzen hiervan ontbreken. Ook zijn er leerlingen die zelf lichamelijk kwetsbaar zijn en waarvoor het (nog) niet mogelijk is de stap naar school te maken.

Wanneer een school constateert dat een leerling niet op school komt, is het belangrijk dat het gesprek vanuit de school wordt aangegaan met de ouders om te onderzoeken wat de reden hiervoor is.

Vragen die hierbij gesteld zouden kunnen worden zijn bijvoorbeeld:

- zijn kinderen thuis gefaciliteerd om schoolwerk te maken?
- hoe reageren de kinderen daar zelf op?
- hoeveel tijd hebben ouders nodig om situatie aan te kijken?
- wat hebben ze nodig om hun kinderen wel naar school te sturen?
- en is dat (op korte termijn) haalbaar?

Scholen zouden advies aan de schoolarts kunnen vragen om correcte informatie in te winnen over het besmettingsgevaar van COVID-19 bij kinderen. Wellicht is de schoolarts in gelegenheid deel te nemen aan de gesprekken met ouders.

Leerplicht

Besluiten ouders toch om hun kinderen thuis te houden, dan worden leerplichtambtenaren opgeroepen. De school kan een melding van 'overig verzuim' doorgeven, zodat de leerplichtambtenaar samen met de school kan bepalen welke maatregelen gewenst zijn. De leerplichtambtenaar biedt gehoor te geven aan de eerder aangenomen motie vanuit de overheid om in die situatie geen proces-verbaal op te leggen. Het gaat hier tijdens de coronacrisis immers om een uitzonderlijke situatie.

De functie van de leerplichtambtenaar is daarbij gericht op gedeelde maatschappelijke zorg, waarbij het contact met de ouders en/of leerling centraal staat. Als het gaat om kinderen in een kwetsbare positie is het des te belangrijker dat deze kinderen in het vizier blijven en deze kinderen weer naar school gaan. Het allerbelangrijkste is dat de leerplichtambtenaar met de school en met het samenwerkingsverband, waarmee je samen het recht op onderwijs beschermt, afstemt hoe je samen contact houdt met de ouders en/of leerling. Probeer met elkaar te voorkomen dat de leerlingen

achterstanden op gaan lopen en stimuleer het volgen van onderwijs. Juist ook voor die kwetsbare leerling waarvoor de school een veilige plek is. Op <https://www.weeraanwezigopschool.nl/> is meer informatie te vinden.

Nieuwkomers

Voor nieuwkomers kan gelden dat zij, juist in deze periode van thuiszitten, een achteruitgang hebben ervaren in de Nederlandse taal ten opzichte van toen ze nog naar school gingen. Het is belangrijk om binnen de reguliere school goed zicht te houden op hoe deze leerlingen terugkomen. Ook wanneer deze leerlingen niet terugkomen is het belangrijk om goed te kijken of de informatie vanuit de school wel goed bij ouders en leerling terecht is gekomen. Beheersen ouders en leerling de taal voldoende om erachter te komen wat de bedoeling is? Probeer in contact te blijven via alle verschillende kanalen en ga langs of neem contact op met Leerplicht die langs kunnen gaan om te kijken wat er aan de hand is.

Trauma bij nieuwkomers

Bij nieuwkomers kan sprake zijn van onderliggend trauma. Heb hier oog voor en hou er rekening mee dat de gevolgen van de coronacrisis ook invloed uit kunnen oefenen op het emotionele welzijn van deze leerlingen en ouders. Op de website van het Lowan en het ITTA staat waardevolle informatie voor de terugkeer van nieuwkomers als scholen weer open gaan.

Subsidieregeling

Vanuit de overheid is er een subsidieregeling in het leven geroepen voor de begeleiding van nieuwkomers tijdens/na de terugkeer. Dit is onderdeel van de subsidieregeling die eerder in deze handreiking genoemd wordt. Op het Lowan staat de uitleg hiervan en ook op de site van de Rijksoverheid is hierover informatie te vinden:

<https://www.lowan.nl/vo/nieuws/extra-middelen-voor-nieuwkomers/>

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/financiering-onderwijs/extra-geld-onderwijs-door-coronacrisis>

Andere handige uitleg en documenten van het Lowan

https://www.lowan.nl/po/weer_naar_school/

<https://www.lowan.nl/vo/>

<https://www.lowan.nl/vo/nieuws/voorlopig-protocol-opengaan-vo-isk/>

Leerlingen die volgend schooljaar starten in de brugklas

Groep 8 leerlingen zitten in een vreemde periode tijdens de coronacrisis. Je hebt een lange tijd geen les gehad en pas vlak voor de vakantie is het pas mogelijk om met je klas toe te werken naar het afscheid. Ook is het niet duidelijk in hoeverre je al voor de vakantie kan kennismaken met je nieuwe school en nieuwe klas.

Het is belangrijk dat bij de start van het nieuwe schooljaar veel aandacht wordt besteed aan de groepsprocessen in de nieuwe brugklas, ook als scholen na de zomer nog maar beperkt open kunnen. Vooraf even kennismaken, de school even kunnen zien zal al een hoop druk en spanning weg kunnen nemen. Het is mooi als scholen met creatieve oplossingen kunnen komen hiervoor, denk aan in kleine groepjes door de school, een digitale rondleiding, vooraf al digitaal kennismaken met je klas.

Het is belangrijk dat er voor de zomervakantie al duidelijkheid is over de klas waar de leerling naartoe gaat. Het is belangrijk om te kijken of leerlingen bij vrienden geplaatst kunnen worden. Ook een schema hoe het programma er voor en na de vakantie uitziet kan rust geven. Wanneer gaat een leerling kennismaken met de mentor en hoe ziet de eerste dag eruit, waar kan je de kluisjes vinden, waar komt je op de eerste dag in de klas te zitten? Dit zijn vragen die in dit schema meegenomen kunnen worden.

Bij de start moet er, zeker in deze tijd, een persoonlijk mentor gekoppeld worden aan zorgleerlingen die in groep 8 al opvallen. Dit vanuit preventief oogpunt en in eerste instantie voor een korte periode. Een goede start en een zachte landing is voor sommigen zeer cruciaal, zeker in deze tijd waarbij nog onduidelijk is hoe de start er daadwerkelijk uit gaat zien.

Zoek als mentor/ zorgcoördinator altijd even contact met de betreffende basisschool voor de laatste actuele informatie, welke hulp heeft de leerling gehad, welk plan van aanpak ligt er etc. De verbinding met de basisscholen zoeken is essentieel. Wat heeft de leerling aan voorbereidingen nodig om een goede start te kunnen maken binnen het VO? Welke handvatten moet hij of zij meekrijgen, welke vaardigheden zijn belangrijk?

Nodig bij zorgleerlingen de ouders/verzorgers van leerlingen uit voor een kennismakingsgesprek voor de zomervakantie: stem af, maak samen afspraken, wees eerlijk en helder over wat je als school kunt bieden en trek daarin samen met ouders op.

Bijlage 1

Creatieve opdrachten met de klas

* Maak een smiley van hoe jij je nu op dit moment voelt.

* Creatief laten uitbeelden (in bijv. een tekening, een collage of een rap-tekst; laat de leerlingen bij voorkeur zelf hun uitingsvorm kiezen):

- Wat vond je vervelend / niet leuk aan deze Corona-periode?

- Wat vond je juist leuk aan deze periode?

* Creatief laten uitbeelden:

- Wat vind je spannend aan Corona?

- Wat vind je een leuke bijkomstigheid van Corona?

* Tekening of collage maken van wie/wat jou steunt of wie/wat jou goed doet. NB: door een dergelijke opdracht krijg je als docent ook zicht op wie/wat voor het kind belangrijk is en of bepaalde personen misschien juist wel/niet een (onder)steunende rol voor het kind hebben.

Voorafgaand aan het nabespreken van dit soort kunstwerken is het goed om met de leerlingen afspraken te maken over hoe te reageren op elkaars kunstwerken en ervaringen (respect, tijd en aandacht voor elkaar).

Beide kunstwerken mogen bijv. opgehangen worden op een speciale plek in de klas. Daarmee geef je wederom (h)erkenning aan alle verschillende ervaringen en geef je ruimte aan de verschillende emoties. Ruimte geven aan emoties (ook aan emoties als verdriet of stress of onrust) is beter dan weg- of onderdrukken.

Ruim bij voorkeur ook extra tijd in voor:

- Activiteiten waar de leerlingen blij van worden (die kunnen ze bijv. ook met elkaar verzinnen).
- (Creatieve) Groepsactiviteiten, waarin ze met elkaar en/of voor elkaar dingen maken, bijv. ook voor de leerlingen die in de andere "shift" naar school komen (bijv. een high-five met in iedere vinger een positieve eigenschap van een mede-leerling uit de andere shift, wat dan als boodschap neergelegd kan worden op diens tafel).
- Activiteiten met een maatschappelijk karakter, zoals iets (creatiefs of lekkers) maken voor bejaarden of voor personeel in de zorg.

Iedere leerling een passende plek